

EL COS DESHABITAT

La presentació d'*El cos deshabitat* a Alaior arriba amb una mica de retard. Va ser durant el mes d'abril que vam poder assistir, a Maó, a la primera presentació a Menorca de la nova novel·la d'Esperança Camps, en aquella ocasió a càrrec de Josefina Salord que va oferir-ne una anàlisi brillant. El que importa, però, és que finalment arribi també al nostre poble i que des de l'àmbit del grup de lectura i de la biblioteca pública tinguem l'ocasió de parlar-ne i, a més a més, puguem gaudir de la presència de l'autora, amb qui després podrem obrir un diàleg i aprofundir tant com desitgeu en aquesta obra.

Si fa un parell d'anys ja se'm va donar l'oportunitat de presentar *Eclipsi*, la novel·la anterior d'Esperança Camps, avui tenc el goig de parlar-vos d'aquest darrer llibre que tants elogis ha merescut. No ho podré fer amb la precisió i brillantor de na Fina Salord a Maó, però intentaré transmetre les meves impressions com a lector i també com a persona interessada en el llenguatge, perquè des d'aquest punt de vista *El cos deshabitat* afronta alguns reptes que l'autora aconsegueix resoldre amb un gran ofici i de manera intel·ligent.

Abans, però, deixeu-me repassar breument la trajectòria literària d'Esperança Camps, una escriptora que només amb sis anys ha publicat quatre novel·les importants totes mereixedores de premis i d'elogis per part de la crítica i els lectors. La primera va ser *Enllà de la mar*, amb el premi Joanot Martorell l'any 2003. Després vindrien *Quan la lluna escampa els morts*, premi Ciutat d'Alzina 2004 i *Eclipsi*, premi Bancaixa de narrativa 2006. Totes tres foren publicades per Bromera, la prestigiosa editorial de València, ciutat, com ja deveu saber, on l'autora exerceix de periodista. Enguany l'editorial Proa li ha publicat la seva quarta novel·la *El cos deshabitat*, que obtingué el premi "El lector de l'Odissea", un premi especial perquè no sorgeix únicament d'un jurat d'experts, sinó d'un conjunt de 100 lectors que es van sentir captivats pel llibre. Es tracta d'un premi que, per les seves característiques, és un dels més independents i lliures que existeixen. Aquesta és per tant una trajectòria brillant que defineix una vocació sòlida i compromesa d'escriptora.

Els reptes

Abans d'entrar més a fons en els temes i els personatges de la novel·la, i en tant que lector interessat per les tècniques narratives i pels recursos literaris, voldria comentar-vos, com he citat abans, els dos reptes més destacats als quals, al meu entendre, ha hagut d'enfrontar-se n'Esperança a l'hora d'escriure aquesta història, i que s'han resolt amb un gran ofici. El primer repte ens el trobam just al començament de la novel·la, que s'obre amb aquestes paraules: "Sóc en Joan Carles Rosselló i avui m'he mort". Es tracta, evidentment, de fer creïble o versemblant que algú ens pugui parlar des de la mort, des d'un cos ja deshabitat, estès enmig d'una carretera després d'haver sofert

un accident de moto. Una qüestió tècnica que l'experiència sòlida de la novel·lista aconsegueix assolir amb una gran naturalitat i que li permet comptar amb la complicitat del lector des del primer moment. L'autora ha tingut l'habilitat de construir un monòleg en què en Joan Carles, en els moments del trànsit cap a la mort, fa un repàs a la seva vida i d'alternar-lo, a més a més, amb un altre pla temporal: el que viu la seva dona, Margarida Sans durant la jornada de l'accident, i els tres o quatre dies posteriors.

L'altre repte, també resolt de manera esplèndida, és la construcció de la novel·la a dues veus. Coneixem tots els detalls de la història, els pensaments, els desigs més íntims i les vides dels protagonistes al llarg de dos monòlegs que es van alternant en cada capítol. Per una banda el de Joan Carles i per l'altra el de la seva dona. El repte era que gràcies a l'estil, i sense dir-ho explícitament, el lector pogués saber en tot moment quin protagonista dels dos ens parla. Per tant era necessari trobar un llenguatge diferenciat, unes formes d'expressió que denotessin cadascuna d'aquestes dues veus. Com es resol aquesta qüestió? El llenguatge d'en Joan Carles és un llenguatge més culte, de frases més llargues, més elaborat, amb més imatges. El de na Margarida, en canvi, és un llenguatge directe, d'oracions curtes i sense quasi frases subordinades, diríeu que d'una persona més primària.

Ens trobam així, de passada, davant una altra evidència. En tant que la forma de parlar d'una persona, i en especial la forma d'escriure, denota molt de com és, de com pensa, de la seva psicologia, per poc que analitzem la forma del discurs dels dos monòlegs hi podem endevinar dues persones molt diferents, dues persones que en unir-se ja estan, possiblement, destinades al fracàs estrepitos que ens presenta la història.

Els temes

El tema central de la novel·la és el de les aparences. És a dir allò que volem semblar de cara a l'exterior, allò que volem que els altres pensin de nosaltres, ja sigui per comoditat, per estatus social, per convencions o perquè tenim secrets inconfessables i terribles per amagar. Les màscares que oculten la cara autèntica de les persones, el vel amb què cobrim les misèries, la degeneració, la podridura (aquest terme havia de ser en principi el títol de la novel·la) que emmalalteix la pròpia vida o les vides d'aquells que estan al nostre entorn. Així, mentre la parella formada per Joan Carles i Margarida mostra de cara a l'exterior l'aparença d'un matrimoni ben avingut i confortable, en la seva intimitat viu la degradació progressiva que pateix la seva relació, en la qual potser no ha existit mai un amor autèntic. Aquesta mancança, unida a les diferències de caràcter, culturals i d'interessos de la parella degeneren en un desencontre total, farcit d'infidelitats tolerades, que no li impedeix però conservar la màscara de l'honorabilitat.

La reflexió de l'autora sobre el tema de les aparences no s'atura, però en la vida d'aquests dos personatges dels quals arribam a saber-ne les més profundes interioritats. La tècnica dels monòlegs li permet arribar a la confessió més íntima, al secret més amagat, sense haver de posar mà a l'omnisciència del novel·lista. Aquesta confessió ens permet conèixer la realitat més amagada, penetrar a l'interior, veure a través de la màscara de cadascú i, a la vegada, saber allò que cada membre de la parella pensa de l'altre. Potser açò possiblement fa que el lector pugui prendre partit per un dels dos protagonistes, vull dir que pugui arribar a sentir més simpatia, o compassió, o que es pugui identificar més amb un o amb l'altre.

Els personatges

Perquè aquests monòlegs ens permeten, a més a més conèixer, la figura polièdrica d'un tercer personatge que viu també amagat sota la màscara, sota l'aparença de l'honorabilitat. Es tracta de Hans, un alemany que s'estableix a Menorca des de l'Argentina i que sota la figura d'un vell amable i conversador, que es dedica a cuidar les roses del seu jardí, amaga el criminal nazi, el metge indigne que havia aplicat els seus coneixements en experiments humans, el monstre que Joan Carles confessa haver assassinat.

En Hans el coneixem també a partir del doble monòleg. Na Margarida en coneix només el costat amable, l'aparença. El del vell que és "capaç d'estar una hora extasiat contemplant una poncella" del seu jardí, el del veï que dóna conversa durant llargues estones a Joan Carles. En canvi, aquest en coneix bé els secrets més amagats, els que guarda a la intimitat de la seva casa, però també els que li arriben a través d'un lobby jueu encarregat de cercar els criminals de guerra que s'amagaren als països on els règims militars i les dictadures els van ser favorables. Es tracta, en fi, de l'aparença adoptada per aquells nazis sinistres que, al cap dels anys, mai no hauríeu pensat capaços de cometre els pitjors crims contra la humanitat.

I encara podríem assenyalar altres elements dins aquest joc de màscares. Joan Carles és el progre dels anys 70, trencador, ecologista, compromès amb el seu país i la seva llengua, però que en un moment determinat decideix trair, oblidar tot allò que havia estat per convertir-se en un escriptor d'èxit amb una novel·la en castellà que, justament, narra la història d'en Hans, una història que aquest no podrà llegir mai. Na Margarida, en canvi, més primària, manté un pensament conservador, de salvar les aparences, que rebutja clarament l'opció ètica i compromesa de Joan Carles amb la seva llengua. "I per acabar-ho d'embullar, escrivia en català. Era una faixa el català. Va tardar anys, però afortunadament, em va fer cas i va girar de llengua". A pesar, però, d'aquests prejudicis és una dona enganxada al sexe que li proporciona, celadament, un company de feina a qui tracta des d'una situació dominant, algú que la satisfà i hi està sotmès. Finalment, hi ha un personatge absent, però fonamental en la degradació de la parella i que forma el veritable trio més enllà de les urgències del sexe. Es tracta de

na Dolors, el primer amor de Joan Carles, una d'aquelles passions devastadores que no tenen temps d'afeblir-se a causa d'una vida en comú, i que es manté viu com un fantasma que els separa.

Aquests serien els elements primordials d'una trama que enganxa el lector des del primer moment, i d'una història en la qual penetram gràcies al recurs tècnic tan ben assolit de la doble visió que hem comentat. Ens trobam davant la complexitat de les relacions humanes que tan bé sap dibuixar n'Esperança, les misèries i els patiments dels seus personatges, sovint turmentats, que li serveixen per indagar en el fons més pregon d'uns éssers polièdrics a qui la vida aboca sovint a una situació límit.

Altres elements

Hi ha molt més a la novel·la que el lector ja descobrirà a mesura que vagi llegint. Jo voldria, però, destacar-ne encara tres aspectes abans d'encetar el diàleg amb l'autora per completar aquest joc de complicitats que s'estableix sempre entre el l'escriptor i el seu lector. Esperança Camps com a bona novel·lista, com a observadora perspicaç de la realitat, ens mostra la societat que ens ha tocat de viure i penetra amb intel·ligència en determinats comportaments morals i actituds individuals i col·lectives.

El cos deshabitat és la primera novel·la de n'Esperança que transcorre íntegrament a Menorca i en especial a Ciutadella. Per dir-ho en paraules de Fina Salord, Menorca és "l'altre gran personatge de la novel·la... 'un personatge fonamental amb la meua vida i en al meua obra' com ha declarat fa poc Esperança Camps a *Lletres*...l'illa esdevé el microcosmos tancat on tot és possible... La universalització del sentit de l'illa comporta que Esperança Camps es permeti la llibertat d'incorporar, amb noms reals, els espais col·lectius ciutadellencs amb la càrrega evocadora que per a l'autora i per a molts lectors tenen". A *El cos deshabitat*, Menorca s'hi fa present al llarg de 3 dècades i s'hi recull un dels episodis claus per entendre com ha estat el desenvolupament posterior de la nostra illa. Ens diu en Joan Carles:

"Vaig conèixer na Margarida en una reunió del GOB. Fa prop de mil anys. Crec que els ecologistes volien salvar l'Albufera des Grau. El permís per urbanitzar-la ja era pràcticament un fet. El cine de l'OAR estava pleníssim de gent que no sabia ben bé de què anava allò, però tothom estava molt mobilitzat i motivat per qualsevol causa per molt perduda que semblés."

Trobam referències al món tancat de l'època, a aquella societat abocada als valors tradicionals, però també n'hi trobam altres de ben actuals, com la del debat sobre el model de desenvolupament, les urbanitzacions residencials, el desdoblament de la carretera...

Al llarg de la novel·la hi ha també una presència constant: el premi literari que guanya Joan Carles i que li canvia la vida. Es tracta d'un tema important i que comporta una

reflexió moral, si més no a partir de l'experiència del propi personatge, i que podem trobar en debats actuals en l'àmbit de la nostra literatura. Com hem vist, Joan Carles és un escriptor en català que ha mantingut sempre la fidelitat a la seva llengua, però que en un moment determinat accepta escriure una novel·la en castellà sobre la història de Hans amb la qual obté la promesa de guanyar el premi millor dotat de la literatura espanyola. La primera reflexió evident és sobre tot el que es cou en determinats premis literaris, en què a vegades compten més interessos comercials, o fins i tot polítics, que no l'estricta qualitat literària.

L'altra reflexió, que parteix del mateix fet, és el de la traïció a uns principis, o per dir-ho d'una altra manera, la feblesa humana que ens empeny a vegades a actuar d'una manera determinada a canvi de doblers o de poder. Joan Carles, per les causes que el lector coneixerà, guanya un premi que li permet situar-se al primer nivell de popularitat i obtenir importants beneficis econòmics, però que li ha deixat l'amargor que produeix la renúncia a uns principis que semblaven sòlids, a la inquietud que produeix el que podríem anomenar un acte de prostitució. I encara que ell, en un moment, determinat digui que no, el cert és que no pot defugir aquesta amargor que li endevina clarament na Margarida:

“...tanta història de compromís amb una llengua oprimida condemnada a desaparèixer d'aquí a un parell de generacions. Estava content pel reconeixement i per la quantitat de diners que ingressaria, però, al mateix temps, s'hauria estimat més que ningú no sabés que ell, en Joan Carles Rosselló, havia escrit una novel·la en castellà. Per diners, per fama.”

I el tercer aspecte que volia destacar és el de la llengua. Esperança Camps té la virtut d'emprar una prosa plena de lirisme quan li convé, sempre neta, amb nervi quan el relat ho requereix, i en tots els casos d'una gran ductilitat. Una prosa que captiva el lector. A la vegada, potser pel fet d'haver viscut tants anys a València i conèixer tan bé la parla de Menorca i la valenciana, fa un ús lliure, i sobretot ben natural, de tots els recursos de l'idioma. Així no té cap problema a incorporar certs dialectalismes a les seves obres de la manera més natural, és a dir d'emprar totes aquelles paraules que el fons comú de la llengua catalana li proporciona. En les seves obres hi trobam termes o expressions que són propis de València o de Menorca. En *El cos deshabitat* hi ha uns quants exemples de paraules incorporades en el discurs dels protagonistes que li donen vivesa i acaben d'atorgar un *perfum* illenc a la prosa del llibre. Paraules com *boínder*, *bòtil*, *còssigues*, *tornascrú*, *escarrufar*, *dendelet*, algunes d'àmbit exclusivament ciutadellenc com *cocarossa*. És la prosa, en definitiva, d'una escriptora que posseeix allò que anomenam el geni de la llengua. Que sap crear les seves obres des d'una gran naturalitat pel que fa a la riquesa i als recursos de la llengua catalana amb la seva escriptura fresca, viva, seductora.

La lectura d'*El cos deshabitat* segur que us farà reflexionar, fins i tot us podrà desassossegar a partir dels dos personatges centrals, a la vegada víctimes i botxins, i les seves vides plenes de desencís i renúncies. Però també us farà gaudir, i açò potser és el més important, del goig de la bona literatura.

Pere Gomila